



מסע בעקבות הטרור ועתידה של הסלפייה'ג' האדייה

יוסי קופרוסר

המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין והמרכז הירושלמי לענייני מדינה

שם הספר: **צומת 11/9 מסע בעקבות הטרור של אל-קאעדה, דאע"ש ושותפיהם**

מאת: יורם שוייצר, אביב אורג וחיים איסרוביץ'

הוצאה: המכון למחקרי ביטחון לאומי

שנה: 2023

מס' עמודים: 314

הספר צומת 11/9 מנסה להתמודד באופן מקיף ורב־ממדי עם שלל השאלות המטרידות כמעט כל בר־דעת המתבונן בתופעה המרתקת של עליית ארגוני הסלפייה'ג' האדייה למעמד של אחד ממעצבי־העל של ההיסטוריה המודרנית. בתוך כך הוא נוגע ביחסים בין האסלאם למערב וכן בנסיגה המסתמנת בכוחם של ארגוני הג'האד בשנים האחרונות. המחברים, המלווים את התחום מזה שנים רבות, כולל במהלך שירותם הצבאי (שניים מהם – שוייצר ואורג – היו אחראים על מחקר הנושא בחטיבת המחקר של אגף המודיעין), משתפים את הקוראים בידע העצום שברשותם. רוב המידע והידע הנגזר ממנו אומנם אינו מחדש והעלילה מוכרת לכולם, ובכל זאת הקריאה מהנה ומחכימה.

הספר מחולק למעשה לשני חלקים עיקריים. האחד כולל שלושה שערים שהראשון בהם מציג את האידיאולוגיה של הסלפייה'ג' האדייה, שעל בסיסה קמו אל־קאעדה ודאע"ש, ועימם שלל הארגונים האחרים הפרוסים ברחבי העולם. השער השני והשלישי מתארים פרק אחר פרק את ציוני הדרך הבולטים בהתפתחות הארגונית, האידיאולוגית והמבצעית של אל־קאעדה והמדינה האסלאמית משנות ה־80 ועד ימינו. החלק השני, שבו שני שערים, מעמיק בשער הרביעי בחקר סוגיות רוחביות, ובהן לוחמת התודעה של ארגוני הסלפייה'ג' האדייה, טרור המתאבדים כשיטת פעולה ייחודית ויחס הג'האד העולמי לישראל. השער החמישי והאחרון מתמודד עם שאלת עתידה של הסלפייה'ג' האדייה, וזו אכן השאלה החשובה ביותר. היא נוגעת במאפייני ההיחלשות של האיום שמקרינים ארגוני הסלפייה'ג' האדייה על המערב ועל תושבי המזרח התיכון. האם היחלשות זו תימשך, ובעצם חווינו התפרצות עוצמתית אך קצרת טווח שהיא בבחינת אופנה חולפת, או לחלופין מדובר בפסק זמן, ובתוך זמן לא רב הטרור ישוב לאיים בעוצמה על "הכופרים" במערב ובמזרח התיכון? ההתמודדות עם שאלה זו מופיעה כאמור לקראת סוף הספר, והמומחים נזהרים ממתן תשובה נחרצת. הידע הרב על העבר וההווה יכול, על פי ניתוחם, להוביל לכל אחת מהאפשרויות, ומכאן שאינו מועיל במיוחד בבואנו לחזות את העתיד.

מחד גיסא, ארגוני הג'האד העולמי ספגו בשנים האחרונות מכות קשות, ובראשן סילוק מנהיגיהם שחוסלו או נעצרו (בן לאדן, א־זרקאווי, אבו בכר אל־בגדאדי, א־זוואהירי, ח'אלד שיח' מחמד ועוד רבים), וכן איבוד שליטה בחבלי ארץ נרחבים, ובכך נפגעו כושר הפעולה והאטרקטיביות שלהם בעיני צעירים במדינות המערב. יתר על כן, הפגיעה בארגוני הג'האד באה לידי ביטוי גם בצמצום פעילותם במערב. בין היתר, זוהי תולדה של שכלול יכולותיהם של ארגוני הביטחון והמודיעין המערביים בהתמודדות עם האתגר, המיקוד של ארגוני הג'האד הפעילים במאבק נגד הכוחות הפעילים בגזרתם, כך שהם אינם מעורבים בקידום טרור בתחומי מדינות המערב, ומחויבות הטאליבאן בשלב זה להסכם דוחה, האוסר על אל־קאעדה לפעול נגד יעדים מערביים מתחומי אפגניסטן. מאידך גיסא, המצוקות שהניעו מוסלמים רבים לנהות אחר הפרשנות הקיצונית של האסלאם ואחר מקסם העוצמה שהציבו ארגוני הסלפייה'ג' האדייה ממשיכות להתקיים ועלולות להיות מתורגמות לגילויי אלימות גם בעתיד, בין באופן מאורגן ובין על פי תפיסת "המוות בעזרת אלף החתכים" – פרי משנתו של אבו מצעב א־סורי, שאומצה על ידי

זה צריכים לשאת ארגונים פלסטיניים, שבראית הסלפייה-ג'האדייה אינם פועלים בנחישות ותעוזה מספקת (כולל חמאס). ואולם בעוד שאל-קאעדה סברה שלפיכך עליה לא להזניח יעד זה ולפעול נגד היהודים וישראל בעצמה או באמצעות שלוחותיה (הפיגועים במומבסה ובג'רבה, לדוגמה), דאע"ש וסניפיו הדגישו סוגיה זו עוד פחות, גם אם לא הזניחו אותה לגמרי (הירי לאילת, הפיגועים בבריסל ובישראל גופא ב-2022).

הספר מציג את שלל המתחים וההתלבטויות שליוו את ארגוני הסלפייה-ג'האדייה לאורך הדרך, ואשר הובילו לקבלת ההחלטה לבצע פיגועי ראוה נגד יעדים מערביים ולהתפצליות התכופות של התנועה לארגוני משנה.

מכל מקום ניכר שהציבור הפלסטיני האסלאמיסטי לא נסחף אחר תנועות אלה, ונוכחותן במרחב הפלסטיני הייתה מוגבלת משום שהמאבק האסלאמיסטי באויב המידי, ישראל, הובל על ידי גורמים מקומיים, קרי חמאס והג'האד האסלאמי הפלסטיני. מספר הפלסטינים וערביי ישראל שהצטרפו לשורות אל-קאעדה נותר מצומצם, ורובם השתתפו במערכה בזירות הג'האד האחרות ולא בישראל. המעטים שהעזו לעשות זאת בשטחי יהודה ושומרון וברצועת עזה נרדפו על ידי הרשות וחמאס. בודדים מקרב הפלסטינים שהיו מעורבים בסלפייה-ג'האדייה, ובראשם עבדאללה עזאם, האידיאולוג שהקים את משרד השירותים שממנו צמחה אל-קאעדה, הותירו חותם היסטורי. על פי הספר גם א-זרקאוי, שהוביל את הטרור נגד האמריקאים בעיראק, היה ממוצא ירדני-פלסטיני, אבל רוב המקורות מציגים אותו כעבר-ירדני משבטי בני חסן.

הספר מכסה עוד נושאים רבים ומרתקים, ובהם תהליך ההתפתחות הארגוני והאידיאולוגי של ארגוני הסלפייה-ג'האדייה; השימוש האפקטיבי עד נקודה מסוימת שעשו אל-קאעדה, וביתר שאת דאע"ש, באינטרנט וברשתות החברתיות לגיוס פעילים ותומכים; המעבר של מרכז הפעילות של ארגוני האסלאם הקיצוני למוקדים חדשים, בדגש על אפריקה ואסיה, תוך התמקדות באויבים מקומיים; המאמץ שכשל, לפי שעה, להצטייד בנשק בלתי קונוונציונלי והתגייסות המערב בשעתו, בהובלת אובמה, למנוע זאת.

עם כל השבחים והחשיבות של הנגשת ידע זה לקהל הישראלי, הספר אינו חף מבעיות. ראשית, אין בו אינדקס. בהחלט מצופה מספר רחב יריעה כזה לאפשר לקוראים לחזור בקלות לפרט או לאישיות שמשכו את תשומת ליבם. הנספחים על לוחות הזמנים של

אל-קאעדה ודאע"ש, קרי על ידי מפגעים הפועלים בהשראת הארגונים, אך אינם חלק מהם.

הספר מציג את שלל המתחים וההתלבטויות שליוו את ארגוני הסלפייה-ג'האדייה לאורך הדרך, ואשר הובילו לקבלת ההחלטה לבצע פיגועי ראוה נגד יעדים מערביים ולהתפצליות התכופות של התנועה לארגוני משנה (זאת בעיקר עקב חילוקי דעות אידיאולוגיים, אך לעיתים בשל מאבקי כוח פוליטיים ואישיים). בין המחלוקות העיקריות יצינו הוויכוח בנוגע למטרות ארגוני הג'האד, מעבר למאבק בנוכחות הזרה באדמות האסלאם (אפגניסטן ועיראק, למשל), כאשר ההתלבטות היא בין מיקוד בפעילות בארצות האסלאם נגד השליטים המוסלמים לכאורה ותומכיהם, המאפשרים החדרת תפיסות מערביות, או לחלופין התמקדות בג'האד נגד המערב בארצותיו; אם לפעול נגד השיעים או להימנע מכך; אם להתהדר באכזריות כלפי הקורבנות מקרב הכופרים או להצניע אותה; ואם בשלו התנאים לכינון ח'ליפות או לא.

אחד הוויכוחים המרתקים ביותר, המתואר בספר בפירוט רב, הוא זה שקדם להחלטה על פיגועי 11/9 עצמם: מחד גיסא הרצון לפגוע בסמלי השלטון והעוצמה של ארצות הברית, ומאידך גיסא החשש שהתגובה האמריקאית תפגע בשרידות משטר הטאליבאן באפגניסטן ותשלול מאל-קאעדה את הבסיס העיקרי המשמש אותו. כל הדיונים האלה מתנהלים באופן רציונלי לחלוטין על בסיס חישובי עלות-תועלת, כשהשיקול המנחה אותם הוא איזו מדיניות תקדם בצורה טובה יותר את היעדים של הסלפייה-ג'האדייה ותעלה בקנה אחד עם תפיסת העולם הקיצונית שלה.

סוגיה מעניינת במיוחד עבור הקוראים הישראלים היא עוצמת האיום הנשקף לישראל מארגוני הטרור הקיצוניים. הנושא נדון בהרחבה הראויה, והמסר העולה מן הספר הוא שאומנם היקף פעילות הטרור המאורגנת של הסלפייה-ג'האדייה נגד ישראל מצומצם בהשוואה לרטוריקה האנטי-יהודית והאנטי-ישראלית שלה, אבל הפעולות שבוצעו (חלקן הצליחו וחלקן נכשלו) והתגברות התופעה של פיגועים בהשראת הסלפייה-ג'האדייה על ידי מחבלים שאינם פועלים במסגרת מאורגנת מחייבות את ישראל להמשיך לעקוב בקפידה אחר גורמי הטרור המחזיקים באידיאולוגיה זו.

בהקשר זה הספר מתאר את תרומתה החשובה של ישראל למערכה הגלובלית והאזורית נגד הטרור האסלאמי הקיצוני, בעיקר בתחום המודיעין. מכל מקום, הרושם שקיבלתי מפרק זה היה שארגוני הג'האד העולמי רואים במאבק בישראל וביהודים חלק מהמערכה נגד המערב, אך הם סבורים שאת עיקר הנטל בהקשר

תת־אלוף (מיל") יוסי קופרוסר שירת במגוון תפקידים באמ"ן והיה ראש חטיבת המחקר בשנים 2001-2006. כמו כן היה מנכ"ל המשרד לנושאים אסטרטגיים. כיום הוא ראש המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין במרכז למורשת המודיעין וחוקר בכיר במרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה. ykup@walla.com

התפתחות הסלפייה-ג'האדייה ונספח האישים מקילים אומנם את חומרת הבעיה, אך אינם פותרים אותה. שנית, יש כמה בעיות עריכה וחזרות והיה מקום להרבה יותר מפות, תמונות ותרשימים. גם אלה שמופיעים לא תמיד מתורגמים ומוסברים. שלישית, בתיאור המקורות האידיאולוגיים אפשר היה להרחיב את היריעה, וגם השימוש בפסוקי הקוראן על פי הפרשנות של האסלאם הקיצוני קצת חסר. כמו כן, בולט מאוד מיעוט המקורות בערבית בביבליוגרפיה המקיפה שעליה מתבסס הספר. גם התיאור של אופן הפעולה שאפיין את פיגועי הראווה הבולטים יכול היה להיות מפורט יותר. אין בכל אלה כדי להעיב על תרומתו החשובה של הספר לידע על הסלפייה-ג'האדייה ועל ההנאה בקריאתו.